

ÅNDELIG DANNELSE OG VEJLEDNING

- ET UDSNIT AF MULIGE RAMMEBETINGELSER

Fakultetsleder, ph.d. cand.theol. Jørn Henrik Olsen

RESUMÉ: Artiklen beskæftiger sig med nogle af rammebetingelserne - de kulturelle, samfundsmæssige og teologiske - for åndelig dannelse og vejledning. Den ofte belastede identitet og tydelige åndelige længsel - styret eller formet af den nye subjektivitet - har brug for eksistentielle tolkningsrum. Både teologi og kirke skal vove at tolke og navngive det navneløse, også den løse tro og det kaosprægede i den flydende modernitet. Den kristne teologi har adkomst til mange rige resurser og traditioner. Disse resurser kan være menneskelivets hukommelse - og verdens 'hardisk'. Troen, livet og tjenesten formes og dannes i tæt forbindelse med disse kilder. Og kirken er som fællesskab et unikt og konkret resursted, hvis det også fungerer som åbent grænseområde. Grænsefællesskabet er fyldt med håb og muligheder for de åndeligt søgende. At leve med Gud i en kærlighedsrelation kan ikke læres med hovedet. Det må erfares i hjertet.

Optakt

Mange temaer i den åndelige vejlednings-tradition fortjener at blive belyst til fornyelse og inspiration. Det kunne være et fokus på *lectio divina* eller veje til fordybelse, kontemplation og stilhed, som kan styrke den fundamentale forbindelse mellem os og Gud (jf fx Jamison 2006). Det kunne være ørkenfædrenes dybe og vejledende indsigter, som kan yde modkulturel, åndelig hjælp til nutidens uroramte mennesker (jf fx Nouwen 2008). Det kunne være behovet for medvandring, mentoring eller lignende

(jf fx Brunstad 2012). Men artiklen her vægter i højere grad de større rammebetingelser for åndelig dannelse og vejledning, sådan at læserne kan give sig selv lov til at tænke frimodigt og kreativt om at indtage de relevante eksistentielle rum eller give sig ud på krydsvejene og praktisere indsigterne.

Men hvorfor er det lige, at der i dag er et tydeligt behov for at fokusere på åndelig dannelse og vejledning? Det enkle og umiddelbare svar går denne vej: Mange mennesker mangler hjælp til at forstå deres liv og tolke deres erfaringer. Hos dem råder der

en eksistentiel hjemløshed – en hjertets uro. De vil have hjælp til at håndtere den åndelige søgen og troens praksis. Men i virkeligheden handler dette slet ikke om 'de andre'. Det handler om 'os'. Vi er i høj grad selv gjort af stof fra vores egen samtidskultur og de nutidige subjektivitetsmønstre.

Den kendte svenske religionspsykolog Owe Wikström benytter dette billede med livet i en centrifugal kultur: Vi slynges konstant ud i periferien af centrifugale kræfter, hvor vi mister fodfæste og klarhed. Vi kommer længere og længere væk fra en enkel og indlysende identitet, en stabil bevidsthed om, hvem vi er. Konstant slynges vi ud til kanten af vores egen personlighed. Derfor bliver de modsat rettede kræfter, de centripetale kræfter – de rejser, som går indad – stadig vigtigere (Wikström 2004, 63).

I en bred samtidskulturel diskurs handler dette især om en belastet eller usikker identitetsdannelse helt ned på det personlige plan. Når næsten alt bliver splittet, og ingen sociale rammer giver stabilitet, begynder mere og mere at dreje sig om menneskets jeg, dets selv. Men samtidig findes der ingen tryk eller indlysende identitet; den skal til stadighed erobres på ny. Den ofte kunstigt skabte splittethed kræver et modsvar, en vare eller en tjeneste.

I en lidt mere spinkel eller snæver kirkelig og teologisk kontekst spørges der også om hjælp til at imødekomme den åndelige længsel og behovet for modning i tilknytning til livets brogede erfaringer. Dybe eksistentielle spørgsmål udfordrer os alle. Åndelig dannelse og vejledning hæfter sig tit på de erfaringsteologiske traditioner bagud i tiden. De gamle åndelige fædres spiritualitet og tanker om troens liv kommer i fokus. Men enkeltmenneskers egne erfaringer tager som antydning også lod og del.

Bæredygtige roller?

Arbejds- og tjenesteidentiteten er hele tiden i spil. Det påvirker menneskers opfattelse af sig selv. Mange oplever et mangefacetteret og problemfyldt farvand, der hedder arbejde, mening og eksistens (jf. bl.a. Eriksen 2009 og Svendsen 2010). Arbejdets kompleksitet mellem velsignelse og forbandelse sætter sig igennem. Stress bliver på en negativ måde en virkelighed, der dækker over travlhed, ubehag og følelsen af ikke at kunne nå de daglige gøremål. Bestræbelserne på at ændre denne virkelighed åbner direkte dørene for en bedre og mere dynamisk vekselvirkning mellem et aktivt liv og egentlig hvile, både fysisk og mentalt. Den gamle balanceakt mellem *vita activa* og *vita contemplativa* udfordrer. Ved et afbalanceret stressniveau opleves livet stimulerende og lystbetonet (Lise Kirstine Gormsen i Eriksen 2009, 24-25), men det er også erfaringerne af balancens og roens modsætning i arbejds- og hverdagsliv, der bidrager markant til en søgen efter enkelhed og stilhed.

Stort set alle funktioner og roller i dag er i spil og under omdannelse. Præsten møder for eksempel en bred vifte af forventninger til rollen som fagperson, herunder blandt andet som prædikant, liturg, sjælesørger, samlivsrådgiver, ungdomsarbejder, underviser, skribent, leder, fællesskabsopbygger, administrator etc. De traditionelle funktioner smuldrer – uden at nye og entydige modeller aftegner sig. Derfor er der hårdt brug for at kende det grænseområde, som vi kulturelt og åndeligt befinder os i, hvor de nye krav og vilkår gør sig gældende.

En kulturel tilstand som følge af traditionsnedbrud, autoritetskritik og refleksivitet er en udfordrende kontekst. Her har kundskab, erfaring og indsigt kun kort holdbarhed. Og læremestrene har – desværre – trukket sig tilbage. Man lider under

‘mesterlærens’ afskaffelse. De bæredygtige roller eller de gode forbilleder til brug for menneskers afgørelser og valg, altså dem med de brugbare arbejdstegninger, vejkort og modeller, er vanskelige at få øje på. Rolle og identitet er et nyt satsningsområde, også for kirke og teologi, så der her kan være rum for modning, læring og kreativitet. Den åndelige dannelse og vejledning har hårdt brug for disse rum.

Den belastede identitet

Der findes en del krydspres og normforvirring, hvad angår enkeltmenneskers og grupperes identitetsdannelse i vores sen- eller postmoderne tid. Belastningerne på identiteten er mærkbare. Netop identiteten bliver på den måde en central tolkningsnøgle. Men hvad kommer den belastede eller usikre identitet af? Over lang tid har sekulariseringens kræfter gjort sig gældende i en moderniseringsproces, som både giver plads til en stor, opsplittet mangfoldighed og en uddifferentiering gennem enkelte, selvstændige kerneværdier og sektioner. Resultatet af denne proces er en fragmentering af identiteten.

Et vigtigt bidrag til at forklare dette fragmenteringsbillede er naturligvis også den individualisering og privatisering, som slår ind på spørgsmålet om enkeltmenneskers identitet og synet på for eksempel religionens identitetsskabende rolle. Religionen trænges ud på sidelinjen i det offentlige rum, fordi den gøres til et privat anliggende. Menneskets oplevelse af sammenhængskraften lider derfor gevaldigt. Valg af livssyn og religion henføres til privatsfæren, hvilket åbner for mange selvkomponerede løsninger og positioner. Det får konsekvenser gennem oplevelse af meningstab og -forvirring. Selv om mange egentlig tænker rationelt omkring alt dette, så er erfaringer, følelser og oplevelser i for-

hold til det uforklarlige, det mysteriefyldte, der bliver bestemmende. Identiteten bliver belastet og forvirret, fragmenteret og flygtig (Laugerud 2005, 242-243).

Den belastede identitet kan også med fordel beskrives på en lidt anden måde. Det stærke fokus på selvrealisering, personlig udvikling og selvudvikling i nyere tid skyldes en ny subjektivitetsopfattelse. De nævnte begreber er blevet nøgleord i det vestlige menneskes forståelse af sig selv. Tænkningen om et menneskes fortløbende forandring og udvikling bygger på den idé, at mennesket rent faktisk har en iboende evne og kraft til personlig udvikling. Den rigt facetterede ‘selvhjælpslitteratur’ tager sit udgangspunkt i, at det enkelte menneske – som et frit og autonomt væsen – rummer et udviklingspotentiale, og at det kan være til stor hjælp at ‘finde’ og ‘kende sig selv’.

Erkendelsen af, hvem man er, har i størstedelen af menneskehedens historie været uløseligt forbundet med at forstå, at man er en lille del af et større hele – af naturen, slægten, samfundet og det religiøse kosmos. Man har skullet udvikle sig selv i forhold til noget andet end sig selv. Dette ‘andet’ er imidlertid blevet stadig mere problematisk for det vestlige menneske op til i dag. Der gives stadig mindre plads til eksterne autoriteter, for eksempel Bibelen og præsterne, der skulle sidde inde med nogen entydig sandhed om målet for eller synet på mennesket. Tilhørsforholdet til fællesskaber er i højere grad blevet et spørgsmål om et personligt *til-* og *fravalg*, som det enkelte individ er frit til at foretage efter lyst og behov. Vi fortæller os selv, at der ikke længere er nogen uproblematisk større horisont, som sætter rammer og mål for selvudviklingen. Det er op til os at opfinde en brug af os selv, hvis vi skal formulere det i radikalt postmodernistisk sprogbrug (Richard Rorty

efter citat hos Brinkmann og Eriksen 2005, 8-9).

Det nye subjekt

En ny subjektivitetsopfattelse gør sig gældende. Der er tale om et nyt selv, som bestandig nyskrives, fordi selvet hele tiden skal finde sig selv. Begrebet autonomi er relevant i denne sammenhæng. Det sigter efter menneskets selvbestemmelse – og dets egen livsmanual. Mennesket er helt frit. Dets handlinger skal ikke bestemmes af hverken ydre tryk eller tvang. Strikt forstået er det sådan: Det gode og rigtige gør jeg kun, fordi jeg selv indser, at det er det gode og det rigtige.

Der er sket en vending i selve subjektivitetsopfattelsen. Vendingen – i kulturen som det også er – ser vi i en række bevægelser i livet. Vi ser det for eksempel på religionens og spiritualitetens område. Bevægelserne går hele tiden væk fra ydre 'objektive' roller, pligter og udfordringer og frem mod det liv, der leves med henvisning til ens egne subjektive erfaringer. Menneskets selv bliver selvrefererende. Det benytter ikke længere de 'byggematerialer', som man benyttede i tidligere generationer. Hvad der betyder noget, er at leve sit eget liv. Det er ikke længere det store forpligtende kollektiv, det transcendent, slægtskabet, én bestemt religion etc., der udgør kilde og fundament for det enkelte menneskes liv. De kilder, der betyder noget, er således nye. Den massive kovending i den moderne kultur er en vending fra et liv 'som om', som om vi er underlagt alle disse gamle autoriteter, til et liv alene på subjektivitetens præmisser.

Sårbarheden i den nye subjektivitet er til at få øje på. Det skyldes, at mange ser på sandheden, som noget der udvikler sig i pagt med det enkelte menneskes præferencer, følelser, oplevelser, og/eller argumenter. Alt dette afgør, hvad der er sandt for mig. Den

eneste absolutte sandhed virker splittende, tænker man. Den absolutte sandhed er, at der ikke findes nogle absolutte sandheder! Det gør det også lettere at integrere modsatrettede synspunkter i sit verdensbillede og værdier. Det er muligt både at kæmpe for det ene og tro på noget andet. I forlængelse af de manglende store 'fortællinger' eller 'historier', som tidligere bidrog til at fastlægge det enkelte menneskes tænkning og hjælp dem med at træffe valg, er der en tendens til i langt højere grad at eksperimentere med for eksempel identitet og livsstil i håbet om at finde noget, der passer til mig! Et kritisk forhold til institutioner og større tiltro til de flade netværk, en fornyelse der ikke kommer fra centrum men fra periferien, hører også til udviklingen.

Tankegangen virker tillokkende på mange. Men uden problemer er den slet ikke. Denne næsten religiøse tilbedelse af selvet baner vejen for mange belastnings-skader. Den menneskelige identitetsdannelse bliver nemt én lang eksamen. Det overbelaster mennesket på dobbelt måde: Mennesket frarøves blikket for, at det *er*, det vil sige, at det eksisterer som det givne. Og dertil kommer, at det får belastende konsekvenser for de bærende relationer i livet. Overordnet set får troen på selvets store udviklingsmuligheder, at mennesket så at sige skal tilvejebringe sig selv, afgørende betydning for religiøs tro og dannelse.

Den løse tro

I løbet af de sidste par årtier er det blevet klart, at sekulariseringen slet ikke kan ses som en uafvendelig proces. Religiøsitet og åndelighed er kommet tilbage på forskellige måder og i vidt varierede former. Når jeg ovenfor har berørt den belastede identitet, så hænger det sammen med, at moderniseringen af samfundet har øget presset på individet, som i længden bliver utåleligt.

Mennesket søger efter religion, eller åndelighed, som en reaktion på belastningerne eller for at reparere den fragmenterede identitet.

Derfor er der også mange, som gør erfaringer med spirituelle områder som bøn og meditation – her forstået bredt i forhold til mange former – i forsøget på at skabe en meningsskabende dialog med sig selv og noget mere udefinerbart uden for dem selv. Nogle har ligefrem oplevet en privatreligiøs vækkelse efter i mange år at have oplevet noget af bagsiden af en sekulariseret livstolkning og en materialistisk kultur, hvor der ikke rigtig var plads til tro og religiøsitet. Men de oplever nu, at religionen og troen er blevet en del af et 'eksistentielt rum', som er nødvendigt at have adgang til i en tid med mange forandringer og måske personlige kriser.

Når disse situationer opstår, er der som regel ikke andet tilbage end troen, som de i grunden havde afskrevet som relevant strategi for deres liv. Med de store ideologiers død, afskrivningen af troen, som en grundlæggende strategi, og et fragmenteret, opsplittet verdensbillede bliver udfordringen for disse søgende mennesker at skabe en vedvarende sammenhæng i livet, da det ikke er rart at leve i konstante modsætninger og opleve sig splittet og såret.

Troen er løs og religiøsiteten er privatiseret. Den mangfoldige religiøse længsel har mange ansigter, men mange søger ikke kirken med deres privatiserede religiøsitet. Derfor må kirken og teologien seriøst overveje, hvordan den vil møde den åndelige længsel. De troende tror uden at have et tilhørsforhold til kirken. De oplever ikke kirken som det naturlige sted at komme med deres tro. Dertil kommer, at den religiøse mangfoldighed og pluralisme ikke kun findes uden for kirken, men at den høj grad også gør sig gældende inden for murene.

Den flydende modernitet som udfordring

Sociologen Zygmunt Bauman bestemmer denne udvikling via udtrykket 'den flydende modernitet' (Bauman 2006). Der er et stærkt element af konstant usikkerhed, som er en konsekvens af den radikale individualisering og privatisering. Man er på konstant udflugt efter der, der er mere effektivt eller virker bedre. Man vil gerne skabe mere overskuelighed og gennemsigtighed i en stadig mere uoverskuelig verden. Én af følgerne er, at man går ind i erstatningsfællesskaber. Det er dog vanskeligt at få hold på sin personlige identitet. Dens sårbarhed bliver under presset fra forandringer et tydeligt vilkår for livet og troen. Nutiden løsrives fra såvel fortiden som fremtiden, og livet i nutiden står dermed uden nær tilknytning til de overordnede historiske og/eller ideologiske dimensioner, der tidligere medvirkede til at sikre stabilitet og perspektiv.

Kirken og dens religiøse tolkning var tilbage i tiden med til at skabe en integreret livsopfattelse hos det enkelte menneske, i samfundet, i den større institution, for eksempel kirken selv. Men i sammenhæng med sekulariseringen er religionen blevet henvist til at skabe mening i privat sfæren. Længe forventede man, at når religionen mistede sit fodfæste i samfundet, så ville det samme gøre sig gældende på det individuelle plan. Men det virker til, at den institutionaliserede religions 'nedtur' modsvares af en privatreligiøs vandring. Det enkelte menneske er blevet ansvarlig for at skrive en meningsfuld 'selvbiografi', hvor troen og religionen også hører med. Forskere taler om en individuel resakralisering, en 'believing without belonging'. Man forkaster institutionerne, men uden at man af den grund automatisk forkaster den religiøse tro.

Når man skal ud og søge en mening selv, søge noget at tilslutte sig, hvilket er et vilkår for mange mennesker i dag, så har man lige præcis brug for, at der er nogle steder at gå hen, hvor man måske sammen med andre i en tillidsvækkende atmosfære kan tolke tilværelsen religiøst. Spørgsmålet er, om kirken er et sådant sted? Kan kirken skabe flere 'eksistentielle rum', hvor de religiøst søgende kan få lov til at boltre sig og møde troværdighed? Rum hvor der er god plads til at tolke livet? Åbne steder, hvor mennesker oplever, at de mødes, hvor de nu engang befinder sig? – På trods af alle de muligheder man skulle tro, der er for kirken i dagens kontekst, hvor resakralisering er en markant tendens, har denne strømning blot medvirket til, at kirken reelt føler sig afkoblet og samtidig selv kæmper med store 'identitetsproblemer'. Spiritualiteten vedbliver at være en individuel dannelsesproces og lader sig ikke let indfange eller strukturere i et religiøst system eller i en kollektiv institution. De mange refleksive og upræcise, deistiske forestillinger, der i dag dominerer over teisme, ateisme og agnosticisme, kommer ikke for alvor i kontakt med kirkens fortolknings- og livstydningssammenhæng. Det er en stor udfordring for kirken. Men der skal findes tolkningsnøgler og skabes vej for en seriøs diskussion af, hvordan der gives plads til den åbne, tolkende samtale om evangeliets betydning i dag. Kirken skal blive meget bedre til at sige, at kirken og de religiøst selvrealiserende mennesker er interesserede i at møde hinanden.

Udfordringen kan formuleres endda mere positivt: Når kristendommen befinder sig i grænsefeltet op til en ny kultursituation, så har den på en anden måde end tidligere mulighed for at se sig selv med nye øjne, og endvidere overveje grundigt, hvordan den altid er henvist til og afhængig af at gøre sig gældende eller konstruere

sig på nye måder. Den kirke og teologi, der tør placere sig selv i grænsefeltet eller på korsvejene i forhold til den sen- eller postmoderne virkelighed, har mulighed for at høste nye erfaringer, finde frem til nye udtryksformer, give plads til eksperimenter – alt sammen med tanke på, hvad den gamle fortælling vil sige os og kan vise os. Kirkeligt og teologisk må vi spørge til, hvordan vi håndterer den religiøse åbenhed og tidens flygtighed, så vi ikke frakobler os historien, traditionen, fortiden, nutiden og fremtiden, men skaber en historie på baggrund af øjeblikket, som kommer til at besvare menneskets ønske om identitet og mening. Hvordan kan vi i højere grad fortælle om den Gud, der omtaler sig selv som "Jeg er" snarere end "Jeg var"?

Grænsen som vækstområde

Det er sagt om vores tid, at vi befinder os i liminalitetens fase og situation. Liminaliteten gør sig også gældende på hele lederskabs- og vejledningsfeltet (Roxburgh 1997). En kort sproglig reference giver betydningen heraf. Det latinske ord for grænse er *limen* og betegner en dørtærskel. Tærsklen markerer overgangen fra et rum til et andet. Vi kender det også fra det engelske låneord *limit*, der betyder grænse eller slutpunkt. Grænsen er et sted, der på samme tid lader noget mødes og adskilles. Grænsen skiller os fra det fremmede, men lige netop her er vi samtidig så tæt på det fremmede som muligt. Det at grænse op til noget indebærer at stå i relation til det på den anden side. Grænserne forhindrer, at alting flyder over bliver formløst og går i opløsning. Det er vores grænser – det, der faktisk afgrænser os, der definerer os (Brunstad 2003 og 2012; Kirkeby 2009).

Der er brug for en strategi til beskyttelse imod formløshed, kaos og utydelighed. Det er relevant at tænke teologiens og kir-

kens identitet og selvforståelse ind i en sådan beskyttelse. Der er et stadigt behov for at sætte fokus på grænsevogterfunktionen i teologi og kirke. Der er noget, så længe der er grænser. Der er intet, når der ingen grænser er. Afgrænsning har en fundamental betydning for alt liv. Grænsedragning er livets forudsætning. Det gælder også i relation til teologisk og kirkelig identitet.

Omvendt må man også slippe eller overskride grænser for at kunne lære og gribe noget nyt. Grænsen er også et vækstområde. Fornylelsen og nyskabelsen sker i dette område. Livet i det udsatte grænseområde kan skabe svimmelhed og ubalance. Ubalancen er stedet for nye erkendelse. Den gør os følsomme og åbne for landskabet rundt om os. Ubalancens åbenhed gør, at vi kan komme trygt gennem farlige områder. Den fuldstændige balance kan virke mere tillokkende, og frem for alt meget sikrere, men harmoni og balance har sine egne farer. Man bliver hurtigt boltet fast i sin egen tryghed, i sin egen sikre position, man mister dynamikken, dristigheden og driften fremover.

Kirke og teologi må arbejde med åndelig dannelse og vejledning i nutidens grænseområder og randzoner. Kulturelt og åndeligt befinder vi os i en dørtærskelsituation. Grænsen er her ikke kun adskillelse. Grænsen er håbets og mulighedens fødested. Uden at noget slutter, vil heller ikke noget nyt kunne begynde. Det er i sin grænse, at vi møder det nye. Grænseoverskridelse i ledelse og vejledning er vækstbetingelse. Vi er som grænsebørn, der ikke kan klare os uden grænser, men som heller ikke kan leve uden at krydse dem. Det kaotiske er ikke kun en trussel, men også en mulighed, ikke kun med tanke på Gud selv (hans skabelse), men for den gode ledelse og vejledning. Grænseerfaringer må aktiveres som en forpligtelse. Det kan betyde oplevelse af

ensomhed og fremmedhed, langstrakt tvivl og usikkerhed. Virkeområdet er både inden for og uden for systemet. Tænker vi på kirken som et system i tiden, så vil absolut ligevægt i systemet betyde dets opløsning.

Fællesskabet og venskabet betydning

Den danske ledelsesfilosof Ole Fogh Kirkeby har måske bedre end nogen anden påvist, at grænseområdet på en særlig måde er stedet for fællesskab (og venskab). Men det kan være svært – også for kirken – at håndtere skiftende kontekster, selv om *communitas* – fællesskabet – formelt set er en stærk realitet, dvs. godt forankret i budskabet, i Ordet. For de enkelte individer udgør jo også et fortolkningsfællesskab, hvor bekræftelserne af tilhørsforholdet går i mange retninger. Fællesskabet skabes af dem, der tror, kunne man ud fra ét perspektiv fremhæve, men det er jo også tit et åbent fællesskab af mennesker, der består af oplyste egeninteresser. Kristendommen er og bliver en "bevægelse" i dobbelt forstand, altså både et åndeligt fællesskab, man kan tilslutte sig, og en dynamisk, spillevende organisme, som den enkelte ikke blot kan have indflydelse på, men hvis indhold og form vedkommende til stadighed har ansvaret for ved at bæres med af den. Kirkens institutioner er en manifestation af de organiske fællesskaber (Kirkeby 2009, 201ff).

I et fravær af faste holdepunkter bliver presset øget, og fællesskabet får en ekstra stor betydning. Det fremhæves af Paul Otto Brunstad i bogen *Klogt lederskab* (2012, 62). Erfaringen af fællesskab og venskab bliver en tolkningsnøgle til at mestre sin egen usikkerhed og tvivl. Det at kunne stole på og have tillid til andres nærvær, indsigter og vurderinger vil være en stor hjælp til at håndtere udfordringerne. Sammenholdet i grænseområdet varetager fællesskabets

samlede kompetence, den sociale og kulturelle kapital. Den sociale kapital er mere end blot summen af den enkeltes bidrag. Overskuddet er er forankret i generøsitet, i viljen til at dele såvel ens stærkeste, men også svageste sider med hinanden.

Så længe relationerne er intakte, og fællesskabet er præget af tillid, vil denne fællesskabet strømme frit som likvide midler. Det er med til at skabe tryghed og forudsigelighed indadtil og styrke og slagkraft udadtil. Med blot et mindstemål af tillid vil vanskelige udfordringer i grænseområdet ikke blot være lærerige, men vil også styrke hele fællesskabet. Det er få ting, der forstærker den fælles identitet mere end at komme igennem krævende situationer med fællesskabet i behold. Men at fællesskabet bliver styrket, er ikke den eneste mulighed. Det kan også gå den anden vej, mod opløsning. Netop i belastet, opsplittet og vanskelig tid – også på det personlige identitetsplan – vil mulighederne for at få støtte og hjælp, at opleve mestring, blive forringet betragteligt.

I mødet med det fremmede, også i relation til det kristne fællesskab, står vi på tærsklen til det nye. Her må fællesskabet gerne være både tolknings- og undringsfællesskab i de forskellige typer af grænsezone. Hvis alt blot var mit eget, ligegyldigt hvor langt jeg kom i dannelse og åndelig indsigt, ville der jo ikke være plads til at udvide eller overskride det, jeg allerede havde fået del i. Den, der aldrig møder sine egne begrænsninger, vil aldrig kunne se mere, lære mere, forstå mere end det, vedkommende allerede har forstået. Det er først, når vi når til vejs ende, når vi står ved grænsen til det, vi behersker og har styr på, at vi er i gang med at lære eller udvikle noget nyt. Det fremmede, forstået som en ny mulighed, er aldrig tættere på os, end når vi ikke kan komme længere. Muren er det

sted, hvor man med størst sandsynlighed er tættest på en dør. Det kan for den, der møder muren være, en god trøst (Brunstad 2012, 63-64). Stedet er fyldt med håb og muligheder for de mange, som i dag har brug for åndelig dannelse og vejledning.

En teologisk fortolkning

Menneskets dyrkelse af sit eget selv, herunder den 'religiøse' strømning, vi ser eksempler på via meditation, selvudviklingskurser og spirituelle øvelser, skal naturligvis også fortolkes og evalueres teologisk. 'Frelsesbegrebet' i for eksempel healings- og velværekulturen har ikke nødvendigvis meget med den kristne frelsesforståelse at gøre. Tilsvarende kan der også være brug for en kritisk teologisk fortolkning af sekulariseringens mange sider, fordi netop sekulariseringen er en stærk centrifugalkraft, som hele tiden river mennesket løs fra dets centrum, Gud selv, og slynger det ud mod periferien.

Der er brug for en holdbar åndelig identitet, som kan leve op til kristne, teologiske kriterier. Den norske teolog Tore Laugerud efterlyser i en artikel en spiritualitet med fokus på en sund kristen identitet. Han rejser i den forbindelse spørgsmål til forståelsen af centrale dele af luthersk teologi, nemlig selve gudsforståelsen og menneskesynet (Laugerud 2008, 245ff). Det er særligt gudsforholdets karakter og grundlaget for menneskets helliggørelse, som det ifølge ham er vigtigt at overveje på ny – og måske revidere.

At Gud er en *tre-enig Gud* betyder først og sidst, at *fællesskab* er hans væsen. Det hænger igen sammen med, at *kærligheden* er hans væsen. En solitær Gud kan ikke være kærlighed – og en kærlig Gud kan ikke være alene. Tre-enigheden betyder, at Gud ikke kan tænkes, ikke kan være, ikke kan eksistere uden fællesskab. Det er det

Er det ikke sådan, at til trods for billedlighedens, kærlighedens og relationens beskadigelse, så findes der en længsel, en erindring om haven, om hjemmet, som mennesket engang levede i? At vi dybest set ved, at vi hører til et andet sted? Minderne findes derude i udkanten af den menneskelige bevidsthed?

sandeste og dybeste, vi kan udtale om Gud: At han er fællesskabssøgende kærlighed.

At Gud skaber *mennesket* i sit billede betyder, at vi mennesker er skabt til fællesskab. Eller mere præcist udtrykt: Mennesket er skabt til at tages ind i og være en del af det fællesskab, som eksisterer mellem Faderen, Sønnen og Helligånden fra evighed af. Fællesskabet mellem Gud og mennesker slår sprækker gennem synden. Her er begrebet *synd* ikke en moralsk kategori, som synden tit er blevet forstået som. Synd er også et relationsbegreb. Ordet synd hænger sammen med sønder: at noget går i stykker – og med sund: det der skiller. Synd er handlinger, som river mennesket ud af dets nære og fortrolige forhold til Gud. De rammer på ødelæggende måder alle menneskets relationer: til sig selv, til næsten og til naturen. Synd er menneskets afvisning af Guds kærlighed, til fordel for det, vi opfatter som frihed. Resultatet er blandt andet, at ægte kærlighed bliver reduceret og bøjet til egenkærlighed.

Opfattelsen af gudbilledligheden efter syndens sønderslående og adskillende virkning er en afgørende nøgle til at arbejde med eller blokere for åndelig dannelse og vejledning i en nutidig kontekst. Den teologiske antropologi er et hovedtema. Vil det være teologisk forsvarligt hævde, at relationen mellem Gud og vi mennesker helt er ophørt? Eller spurgt anderledes: Fortsætter relationen ikke gennem spor og reminiscenser? Er det ikke sådan, at til trods for billedlighedens, kærlighedens og relationens beskadigelse, så findes der en længsel, en erindring om haven, om hjemmet, som mennesket engang levede i? At vi dybest set ved, at vi hører til et andet sted? Minderne findes derude i udkanten af den menneskelige bevidsthed? Også selv om vi er allermest optaget af at udleve vores illusion om frihed og selvbestemmelse? Og

vi kunne fortsætte: Har megen teologisk tænkning og kommunikation ikke blot været fokuseret på at placere mennesket helt i skyggen af Guds storhed og hans godhed, der har gjort Gud lille og fjern?

Den relationelt tænkte og formulerede treenighedsteologi er basal, hvis vi ønsker at se mennesket som Guds menneske. Det må ses i Guds fællesskabssøgende kærlighed og omgivet af denne i alle livets omstændigheder. Den kirkelige og teologiske kommunikation må derfor give tydelig plads til, at mennesket er dybt elsket i sig selv, dybt elsket med sin synd og sine sår, dybt elsket på sin vej til oprejsning. Også i en luthersk teologisk kontekst kan det kendte eksistentielle nødråb om ønsket at finde en nådig være enormt meningsfuldt. Selv om råbet ikke altid kommer ud af en frygt for dommen, så har mennesker gjort erfaringer med kærligheden og spurgt sig selv: Er jeg virkelig elsket? Er der nogen, som elsker mig? Hvad gør jeg med det forhold, at jeg igen og igen selv har svigtet i at leve i og vise kærlighed?

Der er masser af plads til at møde et menneske med en åben erklæring af, at ethvert menneske eksisterer på grund af Guds kærlighedsfyldte længsel efter fællesskab. Det ligger så skarpt og tydeligt i inkarnationens motiv. Jesu bevægelse mod menneskene i inkarnationens under, og gennem hele hans virke som kulminerer på korset, er en sendelse for at helbrede menneskets relation til Gud, for at fuldføre dets bestemmelse: at blive fuldt og helt optaget i kærlighedsfællesskabet med den treenige Gud.

Denne tanke understøttes også af de mange relationsbetegnelser i de bibelske skrifter. Eksempler på disse ganske intime begreber, der rummer potentiale for vækst og udvikling, findes for eksempel i Johannesevangeliet, se 5,19; 15,15; 17,21ff; 21,15ff.

Vitaliserende åndelighed

Der kan udpeges bærende elementer i en livgivende dannelse, åndelighed og vejledning. I en enhver ægte og levende kærlighedsrelation gør der sig en længsel og tørst gældende. Derfor består den fundamentale bevægelse i en sådan relation i omvendelse og overgivelse. Omvendelse er en venden til Ham, der har set på os mennesker med kærlighedens blik hele vort liv. Det er i denne kontinuerlige omvendelse, at vi søger at få slukket tørsten fra kilderne. På dybet inviterer kærligheden til overgivelse, hvor vi giver os over til Guds godhed og velsignelse.

Vejene til kontemplation med bønnen som det helt centrale er særligt vitaliserende. Som holdning og tilgang åbner bønnen for Guds nærvær i alle ting. Den er en levemåde, som konkret og vedvarende henvender sig til dette nærvær. Bønnen tjener i høj grad til, at vores tro langsomt flytter sig fra hovedet og ned i hjertet. Bønnens varierede former og sprog kan her knytte til ved hverdagens ting og begivenheder. Kontemplative og meditative fællesskaber, retræter med stilhed, vandringer, ikoner og andre konkrete 'rum' søger at uddybe kærligheds- og afhængighedsrelationen.

Den såkaldte 'tyste' kundskab og den legemliggjorte kundskab kan finde og udfordre hinanden i disse livsrum, hvor ensomheden, stilheden og bønnen finder gode udfoldelsesmuligheder. 'Hjertets vej' byder nok på afsondrethed og fordybelse, men den er også på en forandrende og fornyende måde vejen til kontakt med Gud og livet og tjenesten blandt mennesker, understreger Henri Nouwen. Ensomhedens rum er først og sidst en smelteovn. Afsondrethed er en åbning til kamp og møde (Nouwen 2008).

Stilhedens rum en vej til afsondrethed, der praktiseres gennem handling. Bønnens rum er det rum, hvor afsondrethed og stil-

hed er rettet mod bøn. Afsondrethed skal tjene menneskets alenetid med Gud. Stilhed er ligefrem at lytte til Ham. Til den uophørlige bøn hører også hvile. Det er en hvile i Gud midt i en intens daglig kamp. Enhver form for jagethed i tiden og menneskelig intellektualisering har gavn af at blive udfordret af en praksis for at nå til en hjertets bøn, hvor vi kan lytte til Guds ledelse og evaluere vores aktiviteter og tjeneste blandt mennesker.

Stilhedens teologi danner og former – måske mere end noget andet – det enkelte menneske, så dets ild og motivation bliver plejet og holdt i live. En levende relation kan hægtes op på afgrænsning (forsagelse), langsomhed (modning) og gentagelse (disciplin). Fornyelsen ligger ikke i at finde noget nyt, men i at dykke dybere ned i det, man allerede har adkomst til (Laugerud 2008, 250ff). Det er identitetsskabende i højeste grad.

Visdom fra ørkenuniversitetet

Artiklen har forsøgt at udpege nogle rammer. Et godt sted at begynde med en konkret tilegnelse eller studierne af en rig åndelig tradition er hos kirke- og ørkenfædrene. Den kan opleves særdeles dannende og vejledende i en nutidig kontekst. Vi ser da også, at en del af den gamle kristne mystik og ørkenfædrenes visdom vender tilbage på forskellige arenaer. Den kristne mystik har til alle tider opfattet og udtrykt menneskets forhold til Gud som et kærlighedsforhold. At leve med Gud i denne relation kan ikke tilegnes intellektuelt. Den må læres og uddybes gennem Guds hjertesprog (Porphyrios af Athos 2010).

Der findes gode og dyrt købte indsigter i fædrenes 'kilder' fra kirkens guldalder i løbet af de første 600 år e.Kr. Kristendommen havde også den gang to veje at gå: Enten i en falsk kærligheds navn at tilpasse sig denne

verden – eller som kirkefædre at lade sig udfordre af grænsestationerne, krydsvejene og vildvejene til at orientere sig mod kristentroens centrum: Jesus Kristus selv. Kirkefædre dechifrerede alt i livet ud fra Jesu død og opstandelse (Clemént 2008, 7).

Vel, der findes en del, som møder disse traditioner med en vis ængstelse, fordi de for ureflekteret tænker, at de blot er endnu en blåstempling af troens individualisering. En individualisering kun med blik for troens spørgsmål, når de kredser om mine behov, min smag og mine oplevelser. Men egentlig har den kristne mystik en anden dagsorden. Vi finder ikke en accept af de forskellige former for terapeutiske gudsbeviser, som dybest set altid har haft deres gang på jorden. Beviser der understøtter, hvad der gavner mig og mit øjeblikkelige velbefindende. Det er, hvad der sandt for mennesker. Nej, retningen er helt anderledes. Mystikeren vil elske verden, men vedkommende ved, at mennesket ikke kan elske verden, før det bliver fri af verden. Friheden er en frihed fra at bruge verden på den måde, at den bliver målet, der skal bekræfte mennesket og lade det kende sin værdi. Mystikeren søger denne frihed ved at "gå ud af verden", ved at opsøge "ørkenen". Gud er dybest set den eneste tvingende nødvendighed i ethvert menneskes liv. Denne erkendelse kan få plads og betydning, når den er en frugt af at møde Gud i 'ørkenens' stilhed.

Til himlen kan man ikke bare vandre gennem betagende og velduftende haver.

LITTERATUR

Litteraturlisten henviser til flere udgivelser, som udfolder indsigter til åndelig dannelse og vejledning på meget inciterende måder, for eksempel Owe Wikström (2005), Karin Grunewald (2004), Henri J.M. Nouwen (2008), Olivier Clemént (2008), Uffe Kronborg (2008), Samuel Rubenson (2010) og Peter Halldorf (2012).

Bauman, Zygmunt. 2006. *Flydende modernitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
Brinkmann, Svend, og Cecilie Eriksen, red. 2005. *Selvrealisering – kritiske diskussioner af en grænseløs udviklingskultur*. Aarhus: KLIM.

En stor del af vejen skal tilbagelægges gennem ørkenen – i indre eller ydre forstand. Kristendommen er en ørkenreligion, skriver biskop Martin Lønnebo (Rubenson 2010, 7). Israel blev rensat gennem fyrre år i ørkenen. Vandringen var en sand ørkenvandring. Kristus begyndte sin offentlige virksomhed ude i ørkenen. Apostlene førtes ud i ødemarken. Den nyomvendte Paulus førtes ud i ørkenen. Og sådan er det blevet ved – i den indre og ydre forstand.

De ørkenfædre, der for eksempel levede i den egyptiske ørken i det fjerde og femte århundrede, kan give os et vigtigt perspektiv på vores tro, liv og tjeneste i dag. Deres verden var et ørkenuniversitet, vi i dag kan studere ved. Livet i ørkenen var goldt på mange måder, for ørkenen var det øde og tomme sted. Men omvendt var det også her, at livet og verden kunne åbne sig. Flugten til ørkenen var en vej til at undslippe den fristende tilpasning til verden. Her blev de vidner mod ondskabens destruktive magter, vidner om Jesu Kristi frelsende magt.

Fædrenes åndelige kommentarer, deres vejledning til besøgende og deres konkrete asketiske praksis danner baggrund for frugtbare indsigter om den kristne leders åndelige liv. Vi fremstår ofte som overfladiske og svækkede, der har brug for åndelige vejledere, der ved, hvordan man kommer ind til centrum, til sig selv og til Gud. For i det udelte, rene hjerte er der et vindue mod Gud. Ægte spiritualitet er at opdage den bærende forbindelse mellem os og Gud.

- Brunstad, Paul Otto. 2003. *Seierens melankoli – et kulturanalytisk essay*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Brunstad, Paul Otto. 2012. *Klog ledelse – mellem dyder og dødsyndere*. Aarhus: Klim.
- Clément, Olivier. 2008. *Kilder: Kirkefædrene om troens liv: Tekster og kommentarer*. København: Katolsk Forlag.
- Eriksen, Cecilie, red. 2008. *Det meningsfulde liv*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Eriksen, Cecilie Lynnerup, red. 2009. *Det meningsfulde arbejdsliv*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Grünewald, Karin. 2004. *Ørkenfædrene*. Frederiksberg: Anis
- Halldorf, Peter. 2012. *Det fædrene ophav: Historien om 21 kirkefædre*. Frederiksværk: Boedal.
- Jamison, Christopher. 2008. *At finde et helligt rum: Klostersvisdom for moderne menneske*. Frederiksværk: Boedal.
- Kirkeby, Ole Fogh. 2009. *Det nye lederskab*. København: Børsens Forlag
- Kronborg, Uffe. 2008. *Kristusmystik – om luthersk spiritualitet og helliggørelse*. Fredericia: Credo.
- Laugerud, Tore. 2008. 'Belastet identitet – behovet for en spiritualitet som bærer', *Tidskrift for Sjelesorg* 4, side 242-53.
- Lønnebo, Martin. 2008. *Kristuskransen: Øvelser i livsmod, livslyst, selvbesindelse og i at leve Gud nær*. Frederiksberg: Unitas Forlag.
- Malm, Magnus. 2004. *Vejviser: En bog om kristent lederskab*. København: Credo Forlag.
- Malm, Magnus. 2007. *Hvisken fra katakomberne: Skitser til en kristen modkultur*. Frederiksværk: Boedal.
- Nouwen, Henri J. M. 2008. *Hjertets enkle vej; Ørkenens spiritualitet i nutidig praksis*. Frederiksværk: Boedal.
- Ouspensky, Leonid & Vladimir Lossky. 1992. *Theology of the Icon. Two Volumes*. New York: St. Vladimir's Seminary Press.
- Porphyrios af Athos. 2010. *Hjertesprog: Porphyrios af Athos' liv og visdomsord*. Frederiksberg: Alfa.
- Roxburgh, Alan J. 1997. *The Missionary Congregation, Leadership, & Liminality*. Harrisburg: Trinity Press International.
- Rubenson, Samuel. 2010. *Visdom fra ørkenen*. Frederiksværk: Boedal.
- Svendsen, Lars Fr.H. 2010. *Arbejdets filosofi*. Aarhus: Klim.
- Ware, Kallistos. 2012. *Navnets kraft: Jesusbønnen i ortodoks spiritualitet*. Frederiksværk: Boedal.
- Wikström, Owe. 2004. *Med ikonen i lommen: Om ydre og indre rejser*. Helsingør: Boedal.
- Wikström, Owe. 2005. *Det blændende mørke*. Frederiksberg: Anis.

FORFATTER

Jørn Henrik Olsen
 Grønnevang 222
 3250 Gilleleje
 +45 2575 1200
 jho@teologi.dk
 www.jornhenrik.com
 blog.jornhenrik.com